

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 45(2), с. 25–27

Загальна та спеціальна складові єдиної освітньої системи України готують особистість до успішного подальшого виконання соціально значущих ролей у процесі суспільної життєдіяльності. Це, своєю чергою, викликає необхідність звернути особливу увагу на питання соціалізації.

Врахування типологічних та індивідуальних особливостей дітей з особливими освітніми потребами є важливою проблемою сучасної освіти. Кожна сходинка навчально-виховної діяльності в навчальному закладі має бути максимально орієнтованою на задоволення особливих освітніх потреб та, відповідно, на концепцію спеціальної освіти в Україні, націлена на досягнення певного рівня освіченості такої дитини, включення її в соціально-вартісну активну діяльність, забезпечення тих знань, умінь та навичок, рис характеру, які уможливають її нормальне життя в соціумі.

Обидві складові — загальна та спеціальна — єдиної освітньої системи України, як видно, готують особистість до успішного подальшого виконання соціально значущих ролей у процесі суспільної життєдіяльності. Це, своєю чергою, викликає необхідність звернути особливу увагу на питання **соціалізації** (перетворення природного на “штучне” під впливом соціального середовища). Цей процес традиційно розглядають як **інтеграцію** дитини у соціально-культурне життя, як набуття соціального досвіду та ціннісних орієнтацій, потрібних для виконання певної соціальної місії.

Соціальні контакти дитини при цьому постають одним із найважливіших змістових

аспектів соціалізації, яка відбувається на основі розвитку самосвідомості, рефлексії, абстрактно-логічного мислення, формування особистості. Це стає можливим за умови збереження нерозривного зв'язку соціального становлення дітей з освітою та вихованням. Крім того, процес соціалізації передбачає поєднання двох протилежних станів людини — злиття з оточенням (соціальна адаптація) та дистанціювання від оточення (індивідуалізація та особистісне зростання).

Усе це визначило **актуальність** проблеми і спонукало представників психолого-педагогічної науки на важливі дослідження цих проблем, у результаті чого з'явилося багато наукових праць, теоретичних розробок і практичних рекомендацій з проблеми інтеграції та інклюзії дітей з особливими потребами в освітній простір загальноосвітньої школи. На думку багатьох учених (М. Аїтов, В. Бондар, В. Засенко, В. Лубовський, М. Малофєєв, В. Синьов та ін.), в умовах зміни парадигми спеціальної педагогіки вектором розвитку її теорії є фундаменталізація, яка виявляється в переосмисленні й уточненні основоположних постулатів, закріпленні загальної базової теорії.

Проблематика інклюзивної освіти розглядається у працях таких вчених, як В. Ардзінба, С. Бородуліна, Л. Будяк, Т. Бут,

А. Гонєєв, Ю. Кавун, С. Колосов, А. Колупаєва, В. Липа, І. Ломакова, А. Луговський, Н. Малофєєв, І. Мамайчук, Ю. Найда, О. Невмержицька, А. Осипова, О. Падалка, Т. Пантюк, М. Поваляєва, Т. Сак, М. Сварник, В. Сильнов, Н. Софій, О. Таранченко, В. Ткачук, Н. Трофимова, Л. Шипицина, А. Щербина, О. Хохліна, Г. Цукерман, О. Ярська-Смирнова. Серед зарубіжних дослідників слід виокремити Д. Бішопа, Д. Гарнера, Л. Веббера, А. Дайсона, Дж. Депплера, М. Кінг-Сірса, П. Міттлера, Д. Леско, Т. Лоремана, Дж. Лупарта, М. Уїлла, Б. Крауфа, Д. Попойнта, Д. Річлера, М. Фореста, Д. Фрайзена, Р. Хайкі.

Особливе значення для розв'язання проблеми адаптації мають праці вітчизняних і зарубіжних психологів, у яких особлива увага приділяється зв'язку особистісних порушень у дитинстві з психологічними проблемами особистості в дорослому віці (Л. Виготський, З. Фрейд, А. Адлер, Е. Еріксон, К. Хорні).

Як зазначають сучасні дослідники, важливим є те, що одним із джерел процесу соціалізації є первинний досвід, пов'язаний з періодом раннього дитинства, де відбувається формування основних психічних функцій та елементарних форм суспільної поведінки, які укорінюються на рівні психологічних установок, що виявляються в тих або інших стійких поведінкових шаблонах.

Відтак виникає закономірне питання про те, яким чином дитина, що має особливі освітні потреби і здобуває освіту в *спеціальному* навчальному закладі серед дітей з аналогічним варіантом дизонтогенезу, може бути готовою встановлювати *повноцінний соціальний контакт* зі звичайними представниками суспільства. Звідси часто бувають присутні серйозні бар'єри щодо становлення повноцінного соціального контакту, оскільки від самого народження діти з особливими потребами здебільшого не мають можливості зростати пліч-о-пліч зі звичайними однолітками, що призводить до відсутності в майбутньому досвіду вирішувати реальні проблеми, обмеженості уявлень про світ, до якого потім потрапляють діти [6; 7].

Принциповий підхід до вивчення соціалізації аномальної дитини запропонований

Л. С. Виготським, який розглядав спілкування дітей з оточуючими як фактор розвитку та корекції їх недоліків. Він вказував на необхідність створення такої системи навчання, в якій вдалося б *органічно поєднати спеціальне навчання з навчанням дітей з нормальним розвитком*.

Л. С. Виготський писав, що при усіх перевагах наша спеціальна школа відрізняється тим основним недоліком, що замикає свого вихованця — сліпого, глухого або розумово відсталого — у вузьке коло шкільного колективу, створює *замкнений світ*, у якому все пристосовано до дефекту дитини, все *фіксує його увагу на своєму недоліку і не вводить його в справжнє життя* [1].

Як зазначає А. А. Колупаєва, “дитина з обмеженими можливостями повинна досягти соціальних стандартів, адекватних нормальній дитині. За такого підходу у школяра із розумовими та сенсорними вадами значно підвищуватиметься соціальна позиція й рівень самооцінювання” [6; 7].

На думку науковців, “для успішного входження в суспільство таких дітей необхідна *організація їх навчання і виховання в інтегрованих умовах*, що забезпечить *соціальний, емоційний та когнітивний розвиток* кожної дитини з особливостями психофізичного розвитку з тим, щоб вона відчувала себе повноцінним учасником соціального життя” [2–4; 6; 7].

Освітньою стратегією щодо школяра з обмеженими можливостями має бути орієнтація на якомога менше зниження його соціальної позиції. У своїх дослідженнях вітчизняні вчені стверджують, а практика спеціальних (корекційних) освітніх установ підтверджує, що дитина з проблемами в інтелектуальному розвитку при правильному вихованні здатна адекватно ставитися до навколишнього світу, самостійно жити і працювати.

Сучасні педагоги і психологи розглядають період шкільного навчання як один з найважливіших етапів життя, вважають можливим і необхідним сформулювати в учнів у ході навчально-виховного процесу певний соціальний досвід, дати їм знання та вміння, необхідні для успішної соціальної адаптації в

суспільстві. Якщо вже в молодшому шкільному віці дитині з порушенням розвитку надати допомогу в соціальній адаптації, то, ставши підлітком, вона зможе уникнути соціальних відхилень і не стане реальною жертвою соціалізації [5–7].

Нині гідна і якісна освіта є одним з *небагатьох гарантів, які можуть забезпечити людям можливість соціальної адаптації та самоактуалізації в житті*, можливість забезпечити собі прийнятний рівень життя. Але при розробці варіантів організації інклюзивного навчання необхідно враховувати інфраструктуру закладів масового та спеціального навчання, яка існує в Україні, та напрацьованих форм організації навчально-виховного та корекційного процесів.

У сучасній педагогічній науці визначається кілька моделей інклюзивної освіти дітей з особливими освітніми потребами та їх інтеграції в загальноосвітній простір [5–7; 9]:

- *I модель — постійна повна інтеграція.*
- *II модель — постійна неповна інтеграція.*
- *III модель — постійна часткова інтеграція.*
- *IV модель — систематична тимчасова інтеграція.*
- *V модель — епізодична інтеграція.*

Вихід особистості за вузькогрупові рамки, залучення її до системи безпосередніх стосунків з широким колом інших людей сприяє збагаченню індивідуального життя особистості, формуванню *позитивного ставлення до своїх однолітків, адекватної соціальної пове-*

дінки, більш повної реалізації потенціалу розвитку та навчання.

Література

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи / за ред. А. Й. Капської. — К.: ДЦССМ, 2002. — 164 с.
2. Бугайова І. Соціалізація дітей із проблемами розвитку / І. Бугайова // Дефектолог. — 2007. — № 5.
3. Долинний Ю. О. Проблеми соціалізації дітей з особливостями психо-фізичного розвитку в сучасній педагогічній літературі / Ю. О. Долинний // Соціальна робота. — 2012. — № 3. — С. 53–58.
4. Елен Р., Даніелс і Кей Стаффорд. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Р. Елен, Д. і К. Стаффорд. — Львів: Т-во "Надія", 2000. — 51 с.
5. Інноваційні підходи до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку / А. Колупаєва // Наук.-метод. журн. "Нова педагогічна думка". — 2004. — № 1. — С. 15–19.
6. Колупаєва А. А. Педагогічні основи інтегрування школярів з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітні навчальні заклади. — К.: Пед. думка, 2007. — 458 с.
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна школа: особливості організації і управління: навч.-метод. посіб. / А. А. Колупаєва, Н. З. Софій, Ю. М. Найда та ін. / за заг. ред. Л. І. Даниленко. — К.: [б.в.], 2007. — 128 с.
8. Конвенція про права інвалідів ООН. Стаття 9. Доступність. Стаття 24. Освіта / Конвенція, Міжнародний документ від 13.12.2006.
9. Розвиток модельних центрів інклюзивної освіти для дітей з особливими потребами: інформ. зб. — К.: Всеукр. фонд "Крок за кроком", 2004. — 76 с.

Досліджуються питання методології соціалізації дітей з особливими освітніми потребами, їх підготовки та включення до реального життя і відносин у суспільстві, розвитку інклюзивної освіти в Україні.

Исследуются вопросы методологии социализации детей с особыми образовательными потребностями, их подготовки и включения в реальную жизнь и взаимоотношения в обществе, развития инклюзивного образования в Украине.

The article is devoted to the actual problem of socialization of children with special educational needs, their training and inclusion to real life and relationships in society, development of inclusive education in Ukraine.

Надійшла 11 вересня 2015 р.